

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

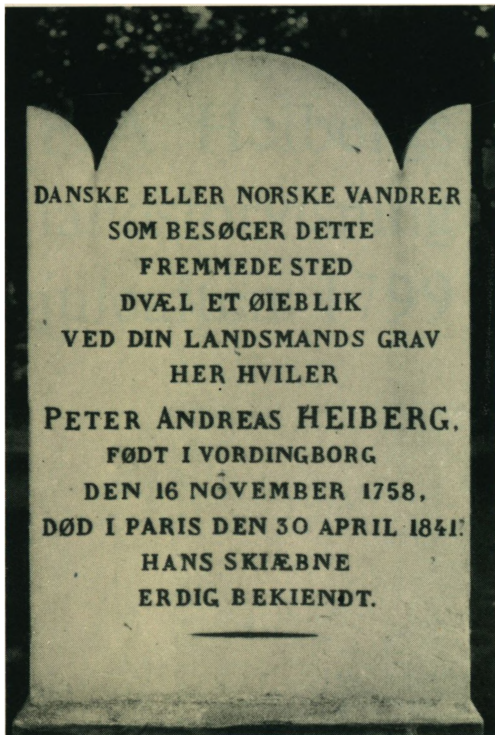
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Eyvind Rafn

P. A. HEIBERGS LANDSFORVISNING

I 1901 flyttedes gravmælet fra P. A. Heibergs grav på Père Lachaise kirkegården i Paris til pladsen udenfor kirken i hans fødeby Vordingborg, hvor det nu står i udadleglig stand. På gravmælets bagside læses, at det er rejst af hans eneste søn digteren Johan Ludvig Heiberg — født i ægteskab med forfatterinden Thomasine Gyllembourg, f. Buntzen, som lod sig skille fra Heiberg.

EYVIND RAFN

P. A. Heibergs
landsforvisning
juleaften 1799

PRIVATTRYK KØBENHAVN: 1959

P. A. HEIBERG:

*Ordener hænger man på Idioter,
Stierner og Baand man kun Adelen gier;*

...

*Dog har man Hierne,
kan man jo gjerne
undvære Orden og Stierne*

Her i to hundred året for Peter Andreas Heibergs fødsel kan det måske være på sin plads at søge aflivet med efterfølgende smålinjer den stadigt mere frodigt voksende opfattelse både af, at Heiberg landsforvistes, fordi han skrev verset med ordene »Ordner hænger man på Idioter« og fik dommen forkyndt af ondskabsfuldhed selveste juleaften. Heibergs brøde var mere omfattende end hans ord om ordeners anbringelse — blandt andet var han tidens største og af Københavns teatergængere foretrukne danske dramatiker og dermed en farlig mand. Samtidig var Peter Andreas Heiberg også den, der forsent forstod den fælde, den nye presselov rummede så påfaldende for just ham. At den presselov kan være blevet til på initiativ af den tidligere generalprokurør, landbo-reformatoren Christian Colbiørnsen, med hvem Heiberg så bittert havde lagt sig ud i sit forsvar af en i sin næring ramt kromand i Nærum, er ikke uden interesse, hvis man erindrer sig, at begge var de — Colbiørnsen i første generation — Heiberg lidt længere tilbage — af norsk afstamning. Det gamle ord-sprog om, at frænde er frænde værst, træder derved tydeligt frem mellem linierne af den jernhårde landsforvisningsdom ikke mindst på baggrund af den omfattende læserkreds Heibergs vers om ordnerne skaffede den avis, hvori det offentliggjordes.

E. R.

Hvis man i dag skal nævne en enkelt klassisk bemærkning, som den mest kendte, der har givet også avisen, hvor den fremkom første gang, uvisnelig berømmelse og er blevet vort kendteste reklameudtryk, så skulle jeg tro, at man vil standse ved Heibergs: »Ordener hænger man på Idioter«.

Dog må det nok lige bemærkes, at hvad der efterhånden er blevet den almindelige opfattelse, nemlig at det var som følge af denne sætning, at Heiberg blev landsforvist på livstid, og endog blev landsforvist på selveste juleaften, det har nok yderligere bevirket, at den berømte sætning er blevet endnu mere kendt. Imidlertid har unøjagtigheder allerede sneget sig ind omkring dens historie, og det er derfor nødvendigt at se udviklingen, som den realiter formede sig, før vi ser på selve virkningen af Heibergs sætning og den reklame, den udløste for ugebladet »Morgen-Posten«, hvor den offentliggjordes første gang.

Heiberg blev ikke landsforvist udelukkende på basis af sætningen: »Ordener hænger man på . . .« Han fik i 1790 en bøde for denne vise og fik den ved dom. Denne dom blev ni år senere sammen med andre domme og klager lagt i den urne, hvoraf omsider landsforvisningsdommen fremkom lillejuleaftens dag i 1799. Alt dette gik således for sig.

Det var udbredt skik i slutningen af 1700-årene i København, at man samledes selskabeligt ved en bolle punsch om aftenen, og at man ved lidt mere højtidelige lejligheder også sang en til aftenen skrevet sang. Læseren vil erindre, at Knud Lyne Rahbek især var anset og kendt som skaber af sådanne lejlighedssange og drikkeviser. Ved en sammenkomst i Skydebaneselskabet gjorde en selskabssang, som P. A. Heiberg på opfordring havde skrevet, ganske særlig lykke. Dens succes rygtedes hurtigt over hele København og endda så hurtigt, at skønt den var afsunget over punchebollen første gang den 25. september 1790, så stod den at læse allerede i »Morgen-Posten« for fredag den 1. oktober. Det var bladets redaktør, studiosus Simon Poulsen, der havde været så hurtig til at skaffe dens manuskript fra forfatteren. Så langt gik alt godt. Men en af byens kendte bogtrykkere, Popp fra Bergen, aftrykte visen på egen hånd og udbredte den i København, hvor den bl. a. kom cancellipræsident Brandt i hænde. Han blev så chokeret, at han omgående orienterede byens politimester, hr. Flindt. Denne beslaglagde visen og krævede den 26. oktober Heiberg ilagt en bøde på 150 Rbd. til politikassen, som Heiberg betalte — dog først ved dom. Dermed var spillet gående.

Morgen = Post.

No. 81 og 82.

Fredagen den 1ste October 1790.

Skiftsangs.

Den 25de September 1790.

af

P. A. Heiberg.

Melodie: Skrivende Brodce om Skiffene skride se.

Hver Mand i Byen om Indtoget taler,
Om Transparenter og Danserens Gang.
Decorationer og Porte man maler;
Synger hvad elleve Muser besang.
Alle begloede,
Haa kun forskode.
Digterens Singal og Frode.

Ordener hænger man paa Idioter,
Stierner og Vaand man kun Adelen gier;
Men om de Mallinger, Suhmer og Kothet,
Man ei et Ord i Aviserne seer.
Dog, har man Hierne,
Kan man jo gierne
Undvære Orden og Stiernes.

II. Bind.

819

Her ses originaltrykket af Heibergs Sang: Ordener hænger man på Idioter. Det er forsidens af ugebladet Morgen-Posten for 1. oktober 1790. Den måler 18×10,3 cm. Sangen skaffede ham en bøde på 150 Rbd. Avisen blev revet bort og ved udlån læst til laser, så det idag i hel stand er vor dyreste avis. Den må formodes at have haft 200 og senere ca. 500 holdere.

Heiberg fik hurtigt ry for at være en så skrap satiriker, at han ikke kunne holde sig i skindet. Og mens han fra da af fik den ene dom efter den anden og til sidst fik dem alle mere eller mindre slået sammen med en ny skrap tiltale og en retssag, hvor retsmaskineriet automatisk udløste landsforvisningsdommen — dog ikke juleaften, men dagen før, rammes han efterhånden økonomisk hårdt.

Imens alt dette skete, fik »Morgen-Posten« en så livlig reklame som et enkelt klassisk slogan næppe før eller siden har skænket nogen. Man vil vist tilgive mig, at jeg skriver ordet næppe. Det sker ud fra den triste realitet, at man kun ved et held har bevaret abonnements-fortegnelsen netop for »Morgen-Posten« blandt de yderst få af sådanne fortegnelser, som findes af slige fortegnelser fra gamle dage.

I 1. halvår af 1789 fik »Morgen-Posten« 45 nye abonnenter. Blandt disse finder man foruden Heiberg digteren Jens Baggesen, den ansete legatstifter Hielmstjerne, kgl. konfessionarius Bastholm, kammerherre C. F. Bülow, generalerne v. d. Osten og Schimmelmann og den løjtnant v. Frieboe, som senere skulle blive en af Fr. d. 6.'s så berømte generaladjudanter med rød fjerbusk i den trekantede hat og endog ende som general og legatstifter, samt købmand Hansteen.

P. A. Heiberg

Föd. d. 16. Nov. 1758.

Det ældste portræt af P. A. Heiberg. Det er stukket af Gerhard Ludvig Lahde. f. 1765, til Heibergs bog med hans egne kommentarer til dommen over ham for visen: Ordener hænger man på Idioter. Bogen udkom 1790 under titlen: »Politie-Forhøret i Sagen angående Visen: »Hver Mand i Byen.« Stikket er Lahdes eget prøvetryk, Unicum. Det offentliggøres her for første gang. Privateje.

Uden for København holdtes bladet t. eks. af købmand Schumacher, Helsingør, postmester Lund, Holbæk, og student Meden, Fredensborg, og i Oslo ses blandt holderne justitsråd Bukier og købmændene H. Dehlie, J. Edslev og P. Trane. Senere på året kom adskillige nye holdere, og et blik på listen viser os, at så at sige samtlige rangklasser er repræsenterede. Det er dog vist ganske godt gjort af en student at skabe sig sådan abonnementsprotokol. Men værdifuldere er det, at vi i dag kan skaffe os korrekt kendskab til sammensætningen af hine tiders læsekreds på en præcist hver ugedag udkommende avis, der har kunnet trykke en vise som Heibergs. Man læser i flæng navnene på flere abonnenter: hofconditor Rae, justitsråd Lange, kammerherre Lindencrone – den ansete mand, der byggede som sit eget palæ den nuværende engelske ambassadebygning i Bredgade og ejede Gjorslev m. m. – konferensråd Obelitz, canceliråd Cortsen, justitsråd Saxtorph, kammerråd Jens Wadum – en af tidens mest kendte handelsmænd, hvis velholdte grav ses den dag i dag, når man kører forbi Holmens kirke, lige før Nationalbanken passeres, orlogskaptajn Sølling, som man husker som Bombebøssens stifter og manden, der sad i Det kgl. Teaters parket og overværede den kun 14 år gamle Phisters

Her offentliggøres for første gang i bogform det mærkeligt nok eneste dobbeltportræt, som kendes af vore to landsforviste digtere Heiberg og Malthe Conrad Bruun, stukne af henholdsvis Lahde og Chrétien. Stikkene er her i lithografi. Privateje. Har været reproduceret i Berlingske Tidende, 1. december 1958 ved Jørgen Eggers.

debut og begejstret råbte, så alle hørte ordene i den dybe stilhed, som fulgte lige efter Phisters første sang i Thomas Thaarups successtykke Høstgildet: »Det var da satan til knægt!«

Videre findes en belæst, dannet mand som litteraten P. H. Haste i Fredensborg, ostindiefareren captain Kragh og kontorchef Klaumann ved den islandske handel. Læseren vil indrømme, at det er et alsidigt uddannet selskab med mange forskellige interesser, som redaktør Poulsen samlede omkring »Morgen-Posten«. Det frister måske til nok en mundsmag?

Her er blandt læserne af Heibergs berømte vise den Sjællands biskop N. E. Balle, hvis svigersøn, etatsråd G. H. Olsen, fik det embede som notarius publicus, hvormed man forbigik Heiberg, der længe havde vikarieret i det og til hvilket man — efter hvad jeg har konstateret i disse dage — ikke kan finde Heibergs ansøgning blandt de øvrige på rigsarkivet bevarede ansøgninger — deriblandt også Olsens!

Videre står i abonnementsprotokollen Jacob Daniel, og som livsstilling anføres kun »af den jødiske tro«; desuden den advokat Klingberg, som så modigt og mesterligt forsvarede vor anden landsforviste digter Conrad Malthe Bruun, godsejer Frost til Aggersvold, tobaksspinder Augustinussen, jernværksejer Hichmann, Sydnorge, Gyldendals Forlags stifter Søren Gyldendal, digteren prof. Tode, universitetsbogtrykker Schultz, hofkobberstikker Müller — også erindret som svigerfar til den af kong Fr. d. 6. lands-

forviste komponist du Puy, landsforvist fordi han afsløredes som værende elsker med sin unge elev, prinsessen, som var kong Fr. d. 7.'s mor, der forvistes til Horsens, mens den vordende kong Fr. d. 7. fik sin amme, den brillante madam Reiersen som plejemor til sit niende år. —

Videre finder man så storkøbmanden konferensråd Ryberg, vor berømte historiker Suhm og vor lige så berømte bogsamler og meddomsmand over Caroline Mathilde og Struense geheimeråd Bolle Luxdorph, søkrigeren, adelsmanden, kammerherre, kommandør Stibolt samt landofficererne, adelsmændene Brockenhuus og Haxthausen og greverne Reventlow, Schulin og Sponneck. Vi finder kongens mesterkok M. Nørregaard, hofjuvelér J. E. Ahrmand, hofapotheker Becker, hofconditor Lund, hofbørstenbinder J. D. Røffel, bager J. A. Heisen, hosekræmmer Bondgaard, hattenmager Hess, juvelér Hørby, stolemager P. M. Müller, strømpefabrikant Ludwig, emailleur H. P. Næsbo, klædekræmmer L. H. Thomsen, skipper Sandbye, grosserer J. J. Noer og grosserer W. Lauritzen, supercargo Molbech, adelsmændene Bille, Kaas, Sparre, Trolle, sadelmager Trane, billardeur Høyer, legationsråd Høyer, styrmand Lehmann, restauratør Schaarup, Skydebanen, cand. jur. C. J. Wil-

ler samt studenter J. Bering, V. H. Edinger, J. Es-march, L. Pontoppidan, J. E. G. Krogh, I. G. Weder-kinch, J. J. Østrup, H. Ibsen, H. C. Jacobsen, Svane, Svitzer, Thonboe, Thulstrup, Torp, Ursin. Dette er et udpluk, som er gjort for at vise et antal af de forskel-lige livsstillinger og slægtsnavne for de abonnenter, om hvilke vi i dag har lov at tro, at de har læst eller kendt Heibergs digt »Ordener hænger man på . . .«, og om hvem man tør mene, at de har været med til at anbefale »Morgen-Posten«, så den fik endnu flere hol-dere, ikke mindst på grund af offentliggørelsen af dette digt. De har troligen nok også fulgt Heibergs vi-dere skæbne, sådan at jeg tør bede læseren slå følge med denne læserskare, så vi samlede følger med digte-ren, da han næste gang råbes op i byretten. Han havde atter skrevet »en vise« — denne gang til et af-tengilde i »Det forenede Venneselskab« og i femte vers af denne sang, som hedder »Vor klub er dog en herlig sag« lyder det om Englands konge: »King George han spiller høje spil; en satan fik ham nylig til at rive folkets klubber ned, sig selv til stor for-træd«, og disse ord kostede Heiberg 300 rigsdaler i mulkt. Medvirkende til mulktens størrelse har nok været et kort før udkommet skarpt angreb på Eng-lands herværende gesandt.

Den danske Tilskuer.

No. 21.

Mandagen den 17 Marti 1794.

Adhuc se socios Ripheus & maximus armis
Egyptus.

Virg. Aeneid. v. 398. Lib. II.

Det var det, Simon Sandbræe seengang kom;
Ham har der længe været Boorgen om.

Udførlige af Tilskuerens Læsere havde meer end reengang forespurgt sig, om da den diærb: og nidkiære Simon Sandbræe var død, eller om han selv, siden han i saa lang Tid intet havde ladet høre fra sig. Desbehageligere er det Tilskueren, at han i følgende Brev kan fremlægge et utvilsomt Beviis, at sandbræe Simon ikke allene lever, og vaager, men at han endog med sin gamle Klæthed er paa sin Post.

Hr. Tilskuer!

Forleden Dag, da den udførlige Ildbrand rasede paa Christiansborg Slot, og til en Tid, da jeg nok tør forsikre, at ingen dansk, norsk, eller hollænder inden Kiøbenhavns Volde var vel til Rode, undtagen de saa Tyve og Hætere, der tænkte at berige sig ved Ulykken, har man, som jeg med Besked veed, om Iffrenen seet tvende Personer, der talte et fremmed Tungemaal, og hvoraf især den ene med et Dieglas i Haanden, udmærkede sig ved at vitse en Diervels Blæde over Ilden. Iblandt andre Ublædser, som endes af de omstaaende, der ikke

Originaltrykket af
Heibergs
personlige angreb
på Englands
herværende
ambassadør
— det fremkom i
Rahbeks
tidsskrift:
»Den danske
Tilskuer« for
den 17. marts
1794. 18×10,8

Her må læseren erindre sig, at offentligheden ikke havde været ude for nogen større rystelse siden henrettelsen af Struensee og Brandt i 1772. Men nu kom som et tordenslag Christiansborgs brand en mørk vinteraften i 1794. Blandt de sammenstimlede tilskuere var også Englands herv. ambassadør Hailes, som med kynisk ligefremhed sagde højt under branden, at havde »den tåbelige danske regering for kun halvdelen af den sum, som gik til spilde den nat, udrustet en flåde mod Frankrig, så ville det have stået bedre til med Danmark og måske med de europæiske sager overhovedet!« Heiberg skrev en bidende satire af Mr. Hailes i den anledning i Rahbeks blad »Tilskueren«. Det blæste op til retssag mod Rahbek og storpolitisk storm mod Heiberg. — Rahbek frifandtes ved retten — Heiberg huskede man, og der skete ham intet, før han igen på det storpolitiske område krænkede retsbevidstheden. I det af ham og Rahbek og enkelte andre af tidens kendte personligheder startede tidsskrift »For Sandhed« muntrede Heiberg atter sin specielle satiriske pegasus. Denne gang skete det med en afhandling, han kaldte sproggranskning, hvor Heiberg opstillede satiriske forklaringer på en række af tidens kendte og brugte ord. En række prøver vil være nok til at se, at Heiberg nu bevæger sig på farlig grund.

For Sandhed.

Et Fierdingaarskrift.

Andet Bind's Første Hæfte 1798.

Politisk Dispache.

Something is rotten in the state of Denmark.

Marcellus i Shakspear's Hamlet.

Et gammelt Ordsprog siger: *Hvo som smører godt, han kjøber godt.* Imidlertid, da dette Ordsprog for det meeste tages i en Meening, hvori jeg paa dette Sted ikke vil have det taget, saa finder jeg det fornødent at forandre samme saaledes: *Hvo som betaler vel, bliver vel berjent.* Vist nok er det, at dette Ordsprog, saaledes indtrykt, ikke alt for ofte holder Stik; men man kan dog vel lige med Sandhed, at det burde holde.

2det Bind's 1ste Hæfte.

A

Hvor

Med en skarp satirisk artikel af politisk indhold indledede Heiberg det nummer af Fierdingaarskriftet »For Sandhed« i januar 1790, som skulle blive hans skæbne. Originaltrykket ses her. Det måler 17,1 × 10,2. Afhandlingens indhold er en undersøgelse af, hvad statsforvaltningen koster.

- Aristokrater: Den bedste Sort Jagthunde, der pudses paa Demokrater og faaer Steeg for at bide dem.
  - Aviser: Adelen blandt trykte Sager; Smaaefolk maae krybe sig frem for at faae en Plads deri, som aldrig nægtes dem, der ere i Velten.
  - Forbedringshus: Et Hus, hvor det er umuligt at forbedres.
- Mennesker: Regnepenge i Kongers eller Ministres Spillepartier.
- Ordenstegn: Et politisk Varsko. Gaae af Vejen! hedder det, naar man seer en Mand med Stjerne paa Brystet, thi saaledes skal man gjøre ved den Mand, som Kongen ærer.
  - Pension: En løn, som Staten giver Folk for at gjøre ingenting.
  - Politi: Et fremmed Ord, der i det danske Sprog betyder slet intet. (Læseren vil behage at se, at Heiberg har husket politimester Flindt godt, som skaffede Heiberg den første bøde).
  - Qualitet: En Plads i Rangforordningen. En mand af Qualitet kalder man den, hvis Rang forbyder ham at betale sin Skræder.
  - Ridebane: En Plads, hvor Adelen tager sin første Embedsexamen.

Sprog - Grandfkning.

Multa renascentur quæ jam cecidere, cadentque
 Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
 Quem ponet arbitrium est, et jus, et norma loquendi.

Horatius.

Fader Rabener, hvis Roes vil være saa længe som Sandhed beholder nogen Agtelse — og denne Agtelse for Sandhed vil, Himlen være lovet! vedblive saa længe som Verden staaer, uagret alle Despoters og Mørkhedens Venners Bestræbelser for at qvæle den — *Fader Rabener*, siger jeg, har i sine Skrifter søgt at vise, hvorledes endeel Ord i det tydske Sprog i hans Tid enten bleve misforstaaede, eller havde tabt deres oprindelige Bemærkelse.

Den danske Til/kuer — over hvem jeg paa dette Sted ingen Lovtale bør holde — har i et Par af sine Blade fulgt denne Forgjengers Spor. Ikke desmindre er det saa langt fra at denne Materie er udtømmet,

**Her ses
 indledningen til
 afhandlingen
 Sprog-Grandskning,
 som udløste
 den retssag mod
 Heiberg, der førte
 landsforvisnings-
 dommen den 23.
 december 1799
 med sig. Afhand-
 lingen står i 2.
 binds 1. hæfte af
 For Sandhed.
 Det udkom januar
 1799 og måler
 17,1 × 10,2.**

- Satire: Betyder Vittighed, naar den gaar løs paa andre, men Ondskab, naar den træffer os selv.
- Skurke: Fattigfolk eller de som vi have Klammerie med.
- Souveræn: En, der maae danse efter Souveræners Pibe.
- Velgjører: Den Mand, som jeg især bør fornærme og foragte.

Hvis man har ønsket en lejlighed til et definitivt opgør ved en domstol mod Heiberg, så var der her tilstrækkeligt. »For Sandhed«s januar kvartalshæfte var næppe udkommet, før den offentlige anklager, generalprokurør Skibsted, den 26. februar 1799 fik ordre til at rejse tiltale ved hof- og stadsretten mod Heiberg for at svare til, hvad han uagtet tre tidligere domme for først ordene »Ordener hænger man på . . .«, nu senest i »Sproggranskning« havde tilladt sig at skrive.

Lynet var slået ned!

Det var Heibergs forklaring af ordet »Souveræn«, som en mand, der må danse efter andres pibe, Skibsted især baserede sin tiltale på – han erklærede, at »dette Udtryk ikke alene røbede Ringeagt for Souveræner i Almindelighed; men da Kongen af Danmark

Førgetyvende Kapitel.
 Virtuosen,
 Komoedie i een Akt *).

- - - Thou cold Scitica!
 Cripple our Senators, that their limbs may hale
 As lamely as their manners.

Shakesp. Timon.

Vers

- *) Dette Stykke har aldrig været indleveret til Theater-Directionen, hvilket jeg finder fornødent at anmærke, for at spare visse Folk for unødvendige Gieninger angaaende Maaden hvorpaa det fremkommer for Publikum. Forfatteren har af andres Skiebne lært at være forsigtig med hvad han vil trænge ind paa Theatret. Meget rimeligen vilde Directionen have anmodet Forfatteren om paa sine Steder at omarbejde Stykket, uagtet det hverken synder imod Religion, eller Moral og gode Sæder, og det kunde han ikke bekvemme sig til, da han ved at opkaagt Suppe taber i sin Smag; og at omarbejde Komoedier sjelden kan lykkes, det har han erfaret ved andres sørgelige Skiebne. Skulle imidlertid Directionen finde at Stykket fortrænge at opføres, saa forskæner det sig selv, at en Forfatter aldrig gjør Indvendinger imod sigt, og da vil Author til dette Stykke nok melde sig; dog er det aldeles ikke af den Art, at han har tilfædt de Skuespilleres Navn, som burde forestille Personerne, men blot for at vise hvem han, under Stykkets Udarbejdelse, har havt Hensigt til, og tiltroer meest Duelighed til at udføre især de betydeligste Roller. Forfatteren.

I enakts komedien Virtuosen kritiserede Heiberg stærkt de tyske projekt- og vindmagere. Komedien tryktes i 1793 hos Chr. Fr. Holm og her ses førstetrykket. 18×10.

Høvedtaget til Udtalelse af 23 Nov. 1799 og af 28
 af 28 Nov. 1799. — Chorgestætte. —
 Mødetag 21te November 1799 og af 28de f. m.
 Mødetag 28 Nov. 1799 og af 26de Dec. f. l.
 Mødetag 6te Dec. 1799 og af 13de Dec. f. l.
 Mødetag 13 Dec. 1799 og af 22de Dec. f. l.
 Rabel. —

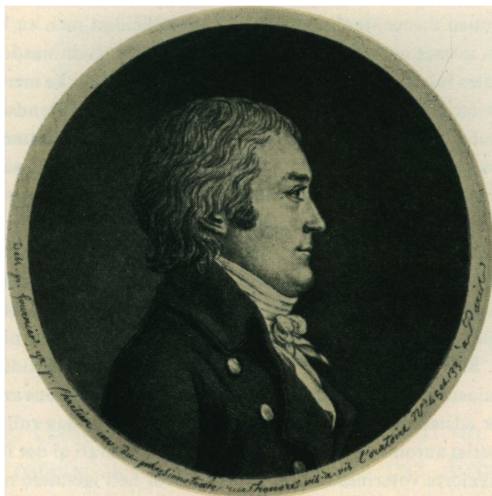
ikke en Gang i en dansk Undersaats Mund var und-
 taget, røbede det ogsaa stor Mangel paa Ærbødig-
 hed. De ord, der hermed lagdes Heiberg i munden
 som majestætsfornærmelse — skønt han ikke direkte
 havde udtalt dem — fik en udstrakt virkning i næsten
 samme øjeblik, januarhæftet var udkommet. Kejser
 Paul af Rusland havde fra sin ambassadør i Køben-
 havn, baron Krüdener, erfaret, at den danske regering
 fandt sig roligt i tilstedeværelsen af en presse, som
 hyldede næsten oprørske principper. Kejser Pauls
 mistanke mod Danmark vakttes så stærkt, at han kræ-
 vede, at vi tiltrådte koalitionen mod det republikan-
 ske Frankrig, og Danmark måtte give slip på den
 trykkefrihed, som allerede længe var blevet os mis-

◀ Traditionen mener stadig, at det ikke var tilfældigt men en bevidst tilsigtet, udsøgt ondskab mod Heiberg, at landsforvisningsdommen forkyndtes juleaften. Omend selve domsprotokollen ikke mere er til, så fortæller sagens akter, som i ulastelig stand ligger på landsarkivet i København registreret under etiketten Hof- og Stadsrettens dom af 24. december 1799 over P. A. Heiberg, imidlertid, at sagen er gået sin normale gang fra justitssekretær Horn den 9. marts skriftligt tilsagde Heiberg om at møde i retten den 18. marts for dér at svare på generalfiskal Skibsteds anklage for majestætsfornærmelse. Stævningen forkyndtes mandag den 11. marts af stævningmændene I. Svendsen og H. V. Dam for Heiberg på hans bopæl i St. Kongensgade 45. Heiberg svarede skriftligt med det samme på stævningen. Stævningmændene satte deres segl på og de sidder der endnu ulasteligt, som var de anbragt idag. Generalfiskalens anklageskrift er udstedt den 18. marts og fra og med denne dag ruller retsmaskineriet automatisk videre. Nærværende fotografi af det ikke før offentliggjorte voteringsdokument viser, hvor helt igennem normalt også sidste akt af retssagen forløb med, at den først voterende dommer Morgenstjerne har haft sagen længst og de øvrige brugt hver for sig samme tid — sådan at klokken faldt uafvendeligt i slag lillejuleaften og domsforkyndelsen altså dagen efter. — Iøvrigt var Hofretten også i funktion 24. december, fordi juleaftens dag i hine tider slet ikke som nu var en art halvhelligdag.

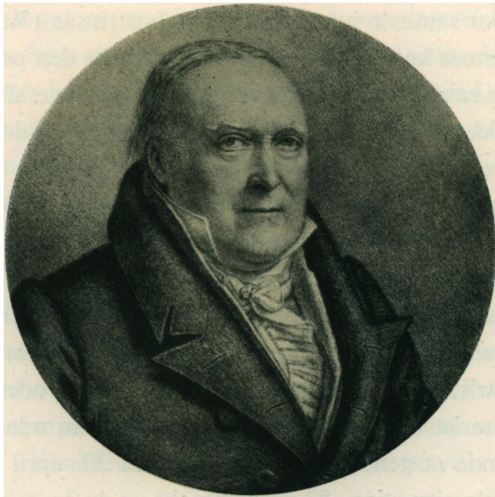
undt af andre lande, og i øjeblikkets panik blev den presselov, som længe havde været under forberedelse, nu ikke skænket en eneste behandling.

En ny lov udarbejdedes og vedtoges i hast den 27. september 1799, og samme dag vor ambassadør i Skt. Petersborg overbragte kejser Paul erklæringen fra den

Efter at Heiberg i 1800 havde taget bopæl i Paris udførte den nu verdenskendte franske kobberstikker Gilles Louis Chrétien, f. 1754, d. 1811, i 1801 i Paris dette ikke før offentliggjorte stik af Heiberg, hvilket den sendte hjem i nogle få eksemplarer af hvilke et let beskåret ejes af Det kongelige Bibliotek. — 5,9 cm i diameter. Det ovenstående stik er i familieej.

danske regering om, at vi havde tiltrådt koalitionen mod republikken Frankrig, kunne han glæde kejseren ved at sige, at der var sat skranker for trykkefriheden i Danmark. Regeringens advokat hr. Skibsted opfordrede samtidig Heiberg til at forlade landet i stedet

Det eneste samtidige, sort-hvide en face portræt, der kendes af Heiberg, udførtes som titelblad til hans »Erindringer«, udgivet i 1830 i Christiania. Det tegnedes på stenen af Johan Gørbitz, født 8-9-1782 i Sandviken ved Bergen, død 3-7-1853 i Christiania og det tryktes af Gottfried Engelmann, født 1788 i Mühlhausen, Lothringen, død 1839. — Størrelse 13,2×11,1.

for at lide straf. — »Alle Stadens Porte staae ham jo aabne«, hed det. Men Heiberg blev. Man måtte så se at få ham bort. Det skete ved hjælp af den netop i september givne nye presselov. På basis af denne afsagdes dommen og forkyndtes ham dagen efter, mens

han var sammen juleaften med sin hustru samt Rahbek og dennes kone. Politimesteren forkyndte den personlig i nærværelse af et par betjente, og den ene af disse veg ikke fra Heiberg julenat, som betjenten dog tilbragte i køkkenet og afløstes så i vagtskifter indtil Heibergs stuearrest omsider den 7. februar 1800 om aftenen hævedes og digteren førtes fra sit hjem i St. Kongensgade ned til den ventende hestevogn, i hvilken han på bagsædet og med en betjent ved sin side kørtes ilfærdigt over grænsen og derpå selv fortsatte til Paris, hvor han straks fik ansættelse i udenrigsministeriet og levede så dér i byen til han uden nogensinde at gense Danmark først den 30. april 1841 lukkede sine øjne, 83 år gammel. —

Heiberg var og blev talsmand for to af tidens mest iøjnefaldende bevægelser — dels den ved den franske revolution i 1789 fremkaldte stræben efter friere former for statslivet og dels den nationale modstand imod den dominerende tyskhed. Disse to bevægelser havde i Heiberg deres mest begavede og hensynsløse modstander. Adskillige gange blev han straffet med bøder. Det opmuntrede ham kun til at slibe penen yderligere skarpt og tilspidse sin satire mere og mere. Et stadigt større publikum fulgte med levende interesse hans med hidtil ganske ukendt dristighed

konsekvent gennemførte kritik af regeringens handlinger. Men det bør ikke glemmes, at startskuddet til alt dette lod Heiberg falde i en avis, og dermed skænkedes den en naturlig reklame af et format, som kun kunne skabes af århundredets berømteste og stadig lige levende sætning: »Ordener hænger man på . . .«

Men hans satire fik virkning ud over landets grænser. Dermed blev han for farlig. Han var sin samtids populæreste skuespilforfatter. Hans ord havde en vis vægt. Havde Heiberg vist mere fædrelandssindet mådehold, så ville også hans eftermæle have skaffet ham mere sympati. I sin »Sproggranskning« forklarer han ordet »Blindhed« ved at skrive, at den betyder umuligheden af at se en gammel ven, når han er i nød. Denne blindhed led han jo somme tider selv af. Og adskillige af de abonnenter som digtet »Ordener hænger man paa . . .« skaffede avisen, hvori det offentliggjordes, har nok villet holde avisen kun, fordi de ønskede at følge hele Heibergs produktion for eventuelt at kunne få ham dømt. Dommens hårdhed virkede yderligere grelt på baggrund af, at blandt Heibergs omgang var begge de fra Sverige for meddelagtighed i mordet under maskeballet i 1792 på Stockholms slot på Gustaf d. 3. landsforviste grever Cläes Frederik Horn og Ehrensvärd.

Det blev P. A. Heibergs skæbne. Han døde ensom og forladt og blind i Paris, hvorfra hans gravsten i 1901 er overført til hans fødeby Vordingborg, hvor der nu værnes godt om den, så den vidner tydeligt om hans granitfaste karakter.

Billedfortegnelse

Der kendes foruden Jens Juels malede portræt forestillende P. A. Heiberg kun tre sorthvide portrætter forestillende digteren og ligesom Juels maleri udførte, mens Heiberg levede. Mens man om maleriet, som nu findes på Frederiksborgmusæet, og som Heiberg efterlod sig i København, da han den 7. februar 1800 forlod Danmark for stedse, kun véd, at det er malet engang i 1790'erne, kender man årstallene for de tre øvrige portrætters tilblivelse. De nævnes her i kronologisk rækkefølge.

Gerhard Ludvig Lahde: Kobberstik fra 1794. Profil. Illustration til P. A. Heibergs bog: »Politie-Forhøret og Kjendelsen i Sagen angaaende Visen: »Hver Mand i Byen om Indtoget taler« —« Det mangler i Det kgl. Biblioteks eksemplar af bogen. I stikranden læses: Lahde del. et sc. 1774. Se side 15.

G. L. Chrétien: Cirkelrunt portrætstik i profil. Udført i Paris 1801. Forneden i stikranden signeret: Dess. p. Fournier gr. p. Chrétien inv. du physionotrace rue honoré vis. à vis. l'oratoire N os 45 et 133 à Paris. Se side 30. —

J. Gørbitz: Lithografi. Trykt af G. Engelmann. En face. Illustration til Heibergs selvbiografi »Indrømmelser af min politiske, selskabelige og litterære vandel i Frankrig. Rhapsodie«. Christiania 1830. Se side 31.

Mens Chrétiens portrætstik kun har inspireret til et enkelt, hidtil ukendt lithografi, der ses foran i dobbeltportrættet med Conrad Malthes Bruun, så kendes der tre Heibergportrætter lavede efter lithografiet af Gørbitz og syv efter Lahde; mens Juels maleri har fire efterligninger, deriblandt

Vilhelm Kyhns radering fra 1868. Lahdes profilstik har inspireret både til lithografier (se P. A. Heibergs udv. Skrifter, I. 1833 og Bien, XIX, Christiania 1837 samt Nordisk Billed-Magasin, 1865) og til træsnit (se Illustreret Tidende, 1865, nr. 277; Demokraten 1873, nr. 51; Arbejdervennen, 1874, nr. 27) samt kemitypi (Søndags-Posten, 1866, nr. 120; 1882, nr. 990 og 1893, nr. 1537 samt romanen af Carl Hermann: Folkets Søn, II, 20, 1877).

Litteratur-oversigt

- Christen Thaarup: P. A. Heiberg. 2. oplag. København 1883. – 177 sider.
- Edvard Holm: Den offentlige Mening og Statsmagten, 1784–99. Kbhvn. 1888.
- H. Schwanenflügel: P. A. Heiberg. Kbhvn. 1891. – 599 sider.
- B. Erichsen og Alfred Krarup: Dansk historisk Bibliografi. 3. bind. Kbhvn. 1917. S. 287 og s. 291 ff.
- Ellen Jørgensen og Axel Linvald: Historisk Tidsskrift. Kbhvn. 1925–34.
- Paul V. Rubow: Danske i Paris gennem Tiderne. I. Kbhvn. 1936.
- Axel Linvald, Povl Bagge, Astrid Friis: samme. Kbhvn. 1936–45.
- Frederiksberg Kommunebibliotekers katalog over genealogisk litteratur. Frbg. 1949. Tillæget 1951.
- Hans Ellekilde: Chr. Colbjørnsen og Nærum. Søllerødbogen. 1951.
- Henry Bruun: Dansk historisk Bibliografi. 1943-47. Kbhvn. 1956.
- Merete Bonnesen: Den danske enevældes landsforviste offer. Politiken for den 16. november 1958. Illustreret.

Privattryk udgivet af Henry Thejls, København. Teksten af redaktør Eyvind Rafn, som også har samlet alle illustrationer og gjort de beskrevne nyfund. Tegningen på omslaget er af Christian Tom-Petersen. Den forestiller blå Cikorieblomst, C. intybus. Fotografierne er udført dels på Det kgl. Biblioteks atelier, dels på Københavns stadsarkivs, samt af fotograf Inger Andersen, Vordingborg. Bogen er sat med Linotype Times af Brendstrup Maskinsats. Klicheerne er fra A/S H. Matzen. Papir: Mat, krideret kunsttryk. Oplaget er 800 eksemplarer, som ikke kommer i boghandelen. En del af oplaget er stillet til rådighed for offentlige arkiver og biblioteker.